

CU PRIVIRE LA MECANISMUL DE SUSȚINERE A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE ÎN ȚĂRILE EUROPEI DE VEST ȘI REPUBLICA MOLDOVA

Conf. univ. dr. Alexandru STRATAN, UASM

Taking into account the strategic objective of our country – integration in the European Union – this survey includes the investigation of the functioning mechanism of agricultural farms in some EU member states, in order to outline the development directions of Moldavian agriculture in conformity with the basic principles of the Common Agricultural Policy, as well as taking over the experience and some possible practices that would be implemented successfully in the agricultural sector of Moldova. We will focus on the analysis of policies and supporting mechanisms existing in Moldavian agriculture that would be less complicated, more equitable and would lead to growth and efficiency.

În perioada transformărilor în Republica Moldova, **Produsul Agricol Brut (PAB)** și producția alimentară s-au diminuat de peste două ori în comparație cu nivelul de producție atins în anul 1990. Această reducere a PAB-ului a constat în descreșterea producției vegetale cu 48 la sută și o diminuare a producției animaliere cu 64 la sută [2]. Comparativ cu 1995, în 2000 se produce un recul puternic (77%) al produsului agricol. A fost necesară o perioadă de doi ani pentru ca, la finele anului 2002, să fie înregistrată o creștere nesemnificativă (85% comparativ cu 1995) [1]. Creșterea agricolă înregistrată s-a dovedit a fi nesustenabilă.

Apariția noului sistem social-economic deschis față de lume, declanșarea procesului de conjugare a eforturilor proprii cu cele ale comunității internaționale ne obligă să intensificăm preocupările de elaborare a politicilor pentru susținerea agriculturii și a strategiilor de pătrundere pe piața Uniunii Europene cu produse agroalimentare [3].

Țările UE au ajuns la un nivel ridicat al competitivității pe piață printr-o subvenționare puternică și îndelungată a agriculturii. Implicit, aceasta a dezvoltat sectoarele industrial și terțiar în mediul rural, a condus la creșterea producției agricole până la un nivel excedentar. Rolul statului a fost necesar atât în perioada trecerii către relațiile de piață, cât și în procesul funcționării unei economii de piață formate. De exemplu, în **Austria**, statul acordă sprijin important agricultorilor, politica agricolă având

atât o componentă socială, cât și una ecologică, în virtutea căreia impune restructurarea metodelor tradiționale, protecția solului și a mediului înconjurător. Statul susține programe de ecologizare a producției agricole și protecție a mediului. *Formele de ajutor pentru agricultură și agricultor sunt:*

- subvenționarea prețului pentru exportatori;
- finanțarea directă și imediată a fermierilor din zona muntoasă, unde condițiile sunt grele și de cele mai multe ori neprielnice;
- încurajarea fermelor mixte, deoarece în Austria creșterea animalelor domestice este foarte redusă în comparație cu celelalte țări europene;
- sprijinul acordat în cazul calamităților naturale;
- programele federale de ajutorare a agricultorilor.

În Belgia, statul se implică în:

- controlul și stăpânirea prețurilor de producție printr-o politică de investiții selectivă și orientată pe baza cercetărilor agronomice, adaptate necesităților moderne;
- ameliorarea competitivității rezultate din politica de optimizare a calității producției și de promovare a debușurilor;
- continuitatea garanției prin lege a contractului de închiriere a fermei;

- securitatea profesională a agricultorilor.

Agricultura este sprijinită prin sistemul de credite. În perioada 1996-2000, guvernul a prevăzut importante sume pentru „Fondul de Investiții Agricole”. Fondul acordă subvenții pentru a permite împrumuturi cu rate ale dobânzii reduse, precum și prime și subvenții destinate investițiilor.

În agricultura *daneză*, interesele fermierilor în relațiile acestora cu statul sunt reprezentate de „Federația uniunilor fermierilor danezi”. Statul subvenționează serviciile de ajutorare a fermierilor și a lucrătorilor agricoli în caz de îmbolnăvire sau când aceștia participă la cursuri pentru îmbunătățirea educației. Concomitent, asigură condiții foarte avantajoase pentru investițiile făcute de tineri în domeniul agriculturii, asigură securitatea socială a fermierilor în caz de șomaj, acordă o atenție deosebită instruirii și cercetării în domeniul agricol, pentru care se acordă fonduri și subvenții consistente, considerând că de instruirea fermierilor și de rezultatele cercetărilor de specialitate depinde viitorul agriculturii daneze.

În ultimii 30 de ani, agricultura *franceză* a cunoscut două perioade grele pe care le-a depășit cu ajutorul statului: în 1974, datorită creșterii prețului materiilor prime și după 1984, datorită scăderii prețurilor agricole. Pentru a face față concurenței din Piața Agricolă Comună, Franța duce o politică de sprijinire a fermierilor și acordă prime de compensare exploatațiilor agricole din zonele defavorizate sau mai puțin fertile.

Cu referință la *Germania*, menționăm că statul a susținut permanent agricultura, dar în mod deosebit după 1990, când infuzia de capital în sectorul agricol al celor cinci landuri din est a fost masivă. Statul își manifestă interesul și prezența în agricultura germană prin programele guvernamentale pe care le promovează:

- promovarea unei agriculturi biologice care are drept scop protejarea sănătății populației, a resurselor naturale, evitarea poluării solului, a apei potabile și a aerului, evitarea

disparițiilor speciilor și a contaminării produselor agricole;

- calitatea produselor;
- cercetarea științifică în vederea descoperirii de noi metode naturale de combatere a dăunătorilor și bolilor și de obținere a unor hibrizi rezistenți, performanți și de o calitate biologică superioară.

În ultima perioadă, *Italia* a intervenit și intervine pentru consolidarea unei agriculturi organice și pentru salvarea și conservarea mediului rural. Statul acordă credite subvenționate, ajutoarele fiind mai mari în sud. În contextul măsurilor care însoțesc reforma Politicii Agricole Comune (CAP), prin reglementarea 1078/1992, se acordă un ajutor direct fermierilor, care servește la introducerea sau menținerea metodelor de producție agricolă compatibile cu necesitatea protecției mediului și conservării naturii.

În *Olanda*, rolul statului rezidă în:

- impozite mai reduse pentru fermieri și cooperative;
- subvenționarea dobânzilor la credite;
- acordarea de garanții financiare pentru obținerea unor împrumuturi;
- asigurarea suportului financiar fermierilor care fac investiții în beneficiul mediului înconjurător;
- susținerea financiară a sistemului de educație pentru fermieri;
- susținerea sistemului de cercetare pentru agricultură și mediu rural.

Agricultura *spaniolă* este afectată de problemele generale ale economiei: inflația, șomajul ridicat, supraevaluarea monedei naționale (până în decembrie 2001), investițiile puține, productivitatea scăzută. Impact deosebit asupra agriculturii l-a avut intrarea în Uniunea Europeană, ramura modernizându-se îndeosebi în ultimul deceniu. Activitatea agricolă primară se bazează pe proprietatea privată și se desfășoară în ferme familiale, cu dimensiuni diferite. Înzestrarea tehnică a cunoscut creșteri după aderarea la Uniune, fiind totuși inferioară celor din fosta UE-15, Spania depășind la acest capitol numai Portugalia și Grecia. Un rol important în modernizarea agriculturii spaniole l-a avut infuzia de capital străin (în special,

francez) care a început în 1990. *Statul spaniol susține agricultura prin:*

- crearea mediului legislativ pentru integrarea și armonizarea cu cerințele UE;
- acordarea de subvenții la produsele agricole în funcție de zona unde se află exploatarea;
- promovarea și susținerea unui sistem de credite agricole favorabil fermierilor;
- acordarea de subvenții și prime de export pentru produsele ecologice;
- susținerea financiară a acțiunilor de protejare a mediului, a florei și faunei, a solului, aerului și apei.

Din suprafața totală a *Suediei* agricultura ocupă doar 7%, iar pădurea – 56%. În Suedia, agricultura este condusă de Ministerul Agriculturii, care are angajate numai 60 de persoane. În medie, revin 30 ha/fermă, agricultura asigurând doar 1,2% din PIB. În agricultura suedeză se înregistrează o superspecializare a exploatațiilor agricole și o superintensivitate a producției. Agricultorii suedezi fac parte din diferite asociații pe grupe de interese, care se ocupă de probleme de aprovizionare, valorificare, procurare de utilaje și de consultanță. În funcție de tipul de exploatare, un fermier poate face parte din mai multe asociații. Cotizația plătită de fermier la o asociație echivalează cu valoarea a 100 kg de grâu. *Statul contribuie la dezvoltarea exploatațiilor agricole prin:*

- subvenții sub diferite forme;
- asigurări în caz de recolte slabe;
- plăți compensatorii pentru a face față concurenței din cadrul pieței din Uniune;
- sprijin pentru agricultura ecologică.

Elaborarea unui sistem modern de subvenționare a agriculturii în *Republica Moldova* este stipulată de Legea privind aprobarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (comp. 6.9, p.445).

Ca un factor de bază, care confirmă necesitatea elaborării și implementării unui asemenea sistem, servește volumul și ritmurile de creștere a subvențiilor agricole în țările înalt dezvoltate. Astfel, numai în cadrul țărilor OECD volumul subvențiilor agricole, în anul

2002, a depășit suma de 318 mlrd. dol. SUA [5], ceea ce constituie mai mult de 47 la sută din valoarea totală a producției agricole a acestor țări. Rezultatele analizei efectuate ne arată că, în Republica Moldova, nivelul de subvenționare a agriculturii în perioada respectivă a constituit doar 1,8% din PIB-ul al acestei ramuri. Alături de ponderea relativ și absolut scăzută de subvenționare, provoacă îngrijorare și forma sau, mai bine zis, direcțiile de subvenționare a agriculturii autohtone.

Orice program de susținere necesită încadrare în anumite exigențe, așa ca: deplina conformitate cu posibilitățile financiare ale țării, transparența și eficiența, consolidarea privatizării și restructurării în agricultură, minimalizarea distorsiunilor, corespunderea cerințelor Organizației Mondiale a Comerțului [3].

Pe parcursul anilor 1997-2000, sprijinul financiar direct al statului, gestionat de Ministerul Agriculturii și Industriei Prelucrătoare, a fost în continuă creștere: de la 7,9 la 105,2 de mil. lei. Dacă în 1998 aproximativ două treimi din Fondul de Susținere a Agriculturii au fost folosite pentru compensarea ratelor dobânzii la împrumuturile contractate de țărani la băncile comerciale locale, atunci, în anii 1999 și 2000, mijloacele au fost folosite pentru compensarea parțială a costurilor combustibilului, îngrășămintelor și semințelor procurate.

Creditele garantate de către stat au fost inițial percepute de agenții economici ca fiind subvenții directe și, astfel, a fost dificil să fie recuperate. Din totalul de 360 mil. lei, acordați complexului agroindustrial în perioada 1992-1997, doar 150 mil. lei au fost rambursați. Această pierdere evidentă de fonduri a condus la o reducere substanțială a creditelor garantate de către stat în 1998 și la anularea lor în 1999.

Cea mai mare parte dintre alocațiile nebănești pentru agricultură în anii 1996-1998 au fost destinate producătorilor de grâne și lapte, sub forma deducerii din impozitul funciar (această deducere pentru lapte în anii 1997 și 1998 a constituit, respectiv, 38,4 și 33,8 mil. lei), precum și pentru eliminarea consecințelor negative ale calamităților naturale (822 mil. lei în anii 1995-1997).

Începând cu 1998, programul de subvenționare a grânelor, prin care s-a încercat facilitarea colectării grânelor pentru rezervele de stat, a fost anulat, iar în 1999 a fost încheiat și programul pentru subvenționarea laptelui. În schimb, după 1999 s-a intensificat considerabil cesionarea datoriilor întreprinderilor agricole mari. În acest proces, implementat de Programul Național „Pământ”, au fost implicate gospodăriile ce treceau prin procesul de reorganizare și lichidare. Astfel, spre finele anului 2000, 804 dintre gospodăriile colective au fost lichidate, anulându-se suma de 1,7 mlrd. lei datorii istorice, dintre care față de bugetul consolidat – 1,1 mlrd. lei. În plus, s-au iertat datoriile curente în sumă de 0,2 mlrd. lei.

Raportul procentual dintre volumul subvențiilor și volumul producției agricole, așa-numitul echivalent al subvențiilor agricole (ESA), a constituit 1,6% în 1996, 11,5% – 1997 (inclusiv restanțele anulate și compensațiile la daunele cauzate de calamități naturale), 2,3% – 1998 și 16% în 1999 (inclusiv datoriile iertate prin Programul Național „Pământ”).

La un hectar de teren agricol în 1996 au revenit subvenții în mărime de 5 dolari SUA, în 1997 – 40 dolari, în perioada 1998-2001 – aproximativ 55 dolari. Însă acestea nu au influențat eficacitatea sau starea tehnico-materială a sectorului agricol și nu au modificat tendințele descrescătoare chiar și la produsele subvenționate.

Din cele relatate mai sus, constatăm că, în toată perioada de reformare, sectorul agrar a fost și rămâne susținut de subvenții foarte modeste din partea statului. Conform calculelor, numai pentru revitalizarea sectorului zootehnic sunt necesare anual circa 700 mil. lei pentru subvenții (în primul rând, pentru subvenționarea producerii laptelui și a cărnii), organizate în cadrul întreprinderilor private mici și mijlocii. De asemenea, sunt necesare subvenții direcționate spre prestarea serviciilor de irigare, de mecanizare și alte structuri ale infrastructurii de producere.

În pofida dificultăților și a stării financiare existente, în ultimii ani se observă totuși o majorare a mijloacelor bugetare destinate sprijinului sectorului agrar. Astfel, sursele

financiare bugetare de susținere a producătorilor agricoli au constituit în 2005 – 214,3 mil. lei față de 33 mil. consumate în 2000.

În același context, pentru 2006, mijloacele fondului de subvenționare a producătorilor agricoli sunt estimate la 220 mil. lei și sunt repartizate după cum urmează [4]: subvenționarea producătorilor sfeclei de zahăr – 20 mil. lei; subvenționarea producătorilor de tutun – 5 mil. lei; stimularea creării plantațiilor pomicole și producerii materialului pomicol pentru reproducere și a puietilor altoiți – 15 mil. lei; subvenționarea utilizatorilor de mijloace în scopuri fitosanitare și creșterea fertilității solului – 45 mil. lei; susținerea sectorului zootehnic – 15 mil. lei; stimularea creării stațiilor tehnologice de mașini – 20 mil. lei; subvenționarea producătorilor agricoli care livrează producție agricolă proprie pe teritoriul țării – 100 mil. lei.

Insuficiența fondurilor bugetare destinate susținerii financiare masive a producătorilor agricoli autohtoni ne impune să constatăm utilizarea inefficientă și a acelor surse (puține la număr) pe care le avem. La rândul lor, producătorii agricoli autohtoni nu pot concura fără susținerea financiară din partea statului cu colegii lor din Occident, producția cărora predomină pe piața agroalimentară internă a Republicii Moldova. Aceasta înseamnă că fiecare bănuț din fondul de subvenționare ar trebui să fie cheltuit mult mai argumentat, pentru ca rezultatul final al subvenționării să fie pozitiv. Cu părere de rău, nici aceste posibilități modeste de subvenționare n-au fost folosite adecvat în anii precedenți, agricultura autohtonă continuând să rămână într-o criză profundă. Cele mai mari pericole, care deja subminează dezvoltarea economică a agriculturii autohtone, le constituie: (i) decapitalizarea excesivă a ramurii, (ii) pierderea locurilor de muncă fără asigurarea concomitentă a creșterii productivității muncii, (iii) denaturarea nedorită în structura producției agricole. În mod evident, statul nu poate fi indiferent față de aceste manifestări socioeconomice și urmează să întreprindă niște măsuri energice în vederea blocării cauzelor și a factorilor de criză.

În opinia noastră, cele mai mari efecte de depășire a fenomenelor negative le demonstrează subvenționarea investițiilor în sectorul agrar. Un exemplu elocvent din practica proprie poate fi numit procesul de subvenționare a plantării viței-de-vie. În primul an de implementare a acestei modalități de subvenționare (2004), suprafața planificată de plantare a viței-de-vie a fost depășită cu mult, asigurând stoparea declinului în domeniul dat și determinând posibilitățile ieșirii din criză. Alături de viticultură, susțineri financiare similare se așteaptă și în alte domenii agricole, inclusiv sectorul zootehnic, pomicultura, legumicultura etc.

A doua direcție de bază privind subvenționarea agriculturii o constituie intervențiile statului pe piața produselor agroalimentare, în scopul preîntâmpinării prăbușirii prețurilor de desfacere. Fiind pe larg răspândită în practica țărilor occidentale în trecut, această metodă de subvenționare a agriculturii necesită a fi implementată în prezent și în R.Moldova, deoarece piața agroalimentară și, în primul rând, prețurile de comercializare a produselor agricole sunt instabile din cauza imperfecțiunii și a instabilității structurale. În măsura restabilirii corelației optimale dintre subcomplexele agroalimentare, recuceririi pieței interne și celor externe anterior existente, această modalitate de subvenționare va ceda funcțiile sale altor metode, mult mai moderne și mai lucrative. La moment însă, ambele direcții de subvenționare sus-menționate sunt orientate spre renașterea agriculturii autohtone, prin orientarea eforturilor investitorilor potențiali (în primul rând, din contul remitenților) la crearea întreprinderilor mici și mijlocii și spre restabilirea structurii optimale a agriculturii.

După cum se știe, activitatea agricolă este strâns legată de condițiile naturale în care ea se dezvoltă. În unele ramuri (pomicultura, viticultura, sectorul zootehnic), perioada de la începutul procesului investițional și până la rezultatele obținute numără nu luni, ci ani întregi de muncă asiduă a agricultorilor. Al doilea aspect important ce trebuie menționat îl constituie dependența, practic, deplină a activității agricole de fenomenele negative ale

naturii, precum calamitățile naturale de diverse genuri, capabile să pricinuiască agriculturii pagube esențiale.

În astfel de condiții e imposibil a activa fără a apela la credite de scurtă și lungă durată, precum și fără servicii de asigurare a sectorului fitotehnic, a animalelor, a păsărilor etc. În ambele cazuri, agricultorului îi sunt impuse condiții contractuale de creditare și/sau asigurare comparabile cu cele prezentate în alte domenii de activitate - industrie, comerț etc., însă nici una dintre celelalte ramuri ale economiei naționale nu este atât de dependentă de procesul natural de dezvoltare ca agricultura. În scopul optimizării condițiilor de acces la sursele financiare pentru agenții economici din agricultură, în vederea egalizării posibilităților de folosire a acestor surse la fel de efectiv ca și în alte domenii de activitate economică, se propune subvenționarea din partea statului atât a procesului de creditare a agriculturii, cât și a celui de asigurare a ei. Au fost întreprinși deja mai mulți pași în această privință, există cadrul legislativ cuvenit, rămâne de perfecționat actele normative (mecanisme de implementare a legilor) și de majorat volumul surselor financiare.

Concluzii. Insuficiența sprijinului acordat agriculturii în Republica Moldova pune în pericol relansarea producției. În țările europene subvențiile „stau în capul” afacerilor agricole, iar în comparație cu aceste țări, R.Moldova asigură subvenții foarte mici. În ultimii ani, în Moldova, pentru susținerea sectorului agricol se consumă 2-4% din bugetul de stat, în timp ce în alte state cu economie în tranziție cheltuielile bugetare pentru acest sector constituie, în medie, 6-8%. Resursele bugetare în țară vor fi și în continuare limitate, de aceea cheltuielile publice în sectorul agrar urmează a fi raționalizate. Ținând cont de experiența agriculturii UE, constatăm că efect maxim va avea nu subvenționarea resurselor, prețurilor, șeptelului sau hectarelor, ci investițiile în infrastructura rurală, serviciile, dezvoltarea umană, cercetările științifice aplicative și educația. Astfel, în particular, pentru ultimul articol cheltuielile UE au crescut de zece ori în ultimii cinci ani.

În prezent, se creează impresia că *mai mult sunt favorizate* întreprinderile agricole mari. Experții Băncii Mondiale susțin că politica curentă a statului de subvenționare stimulează doar activitatea marilor producători, iar finanțarea creării cooperativelor de producere și promovarea cooperativelor de marketing urmează a fi întreruptă. În acest context, autoritățile trebuie „să sisteze practica atitudinii specifice față de unele tipuri de gospodării” și să manifeste relații după principiul „toți sunt egali”. Este necesară promovarea creării întreprinderilor mici și mijlocii, precum și simplificarea procedurii de înregistrare a tranzacțiilor cu pământul.

În R.Moldova, gospodăriile țărănești (de fermier) produc mai multă producție, de altfel cu o mai mare valoare adăugată la hectar, decât întreprinderile corporative mari. Totodată, nivelul bunăstării fermierilor crește pe măsura măririi suprafeței gospodăriilor. Prin urmare, potențialul structurii postprivatizaționale a întreprinderilor agricole autohtone rezidă în majorarea numărului „mijlocașilor puternici” din contul cumpărării-vânzării și arendeii pământului. Statul poate stimula dezvoltarea pieței funciare prin intermediul ieftinirii procedurilor birocratice. În fața legii toate tipurile întreprinderilor agricole trebuie să fie egale. Productivitatea comparativ mai mare a întreprinderilor agricole mici și mijlocii este legată, în primul rând, de consumurile mari de muncă în gospodăriile de dimensiunea

respectivă. Însă avantajul gospodăriilor fermiere în condițiile Moldovei poate fi explicat și prin calitatea proastă a managementului întreprinderilor agricole mari de tip corporativ. În ultimă instanță, problema constă iarăși în calificarea, cantitatea și motivarea insuficientă a specialiștilor-agricarieni.

În plus, necesită anumite corecții și structura suprafețelor însămânțate. Datorită rentabilității mai mari la producerea flori-soarelui și porumbului comparativ cu alte culturi, acestea predomină în structura semănturilor. Însă recolta lor este comparativ joasă. Pentru a ajusta interesul comercial în conformitate cu asolamentele științifice recomandate, urmează a majora substanțial productivitatea semănturilor cu aceste culturi din contul intensificării tehnologiilor (inclusiv importul semințelor) și lichidarea barierelor la exportul producției.

În perioada postprivatizațională, cele mai eficiente direcții de subvenționare a agriculturii autohtone de către stat ar fi: subvenționarea investițiilor, intervențiile pe piața produselor agroalimentare, subvenționarea procesului de creditare și asigurare a agriculturii. Concomitent, urmează a fi alocate surse financiare din partea statului pentru (I) asigurarea științifică a agriculturii, precum și pentru (II) procesele de pregătire și de (III) perfecționare profesională a cadrelor, (IV) prestarea serviciilor de consultanță și de (V) extensiune.

Bibliografie:

1. Agricultura Republicii Moldova, 2003 / Col.red.: V.Valcov, ...; Dep. Statistică și Sociologie al Rep.Moldova. – Ch.: Statistica, 2003. – 179 p.
2. Gorodenco A., *Situația actuală în agricultură și industria alimentară*, Conf. int. „Transferul de tehnologii în agricultură și industria alimentară”, AȘM, Chișinău, 2005, p. 21-26.
3. Stratan A., *Edificarea suportului creșterii agricole în Republica Moldova: posibile tipuri de politici agricole*, Lucrări științifice, USAMV „Ion Ionescu de la Brad”, Iași, 2005, vol. 48, p. 727-733.
4. Экономическое обозрение, №4, 03.02.2006, с.36.
5. The World Bank Atlas, Washington, 2004, pag. 48.

Recenzent: prof.univ.dr.hab. V. Doga